

СОЦІАЛЬНА ПЕДАГОГІКА

Юрій Поліщук

ФОРМУВАННЯ АКТИВНОЇ ЖИТТЄВО-СОЦІАЛЬНОЇ ПОЗИЦІЇ МОЛОДОГО ПОКОЛІННЯ В УМОВАХ МОЛОДІЖНОГО ОБ'ЄДНАННЯ

Відомо, що джерелом формування юної особистості є її діяльність і спілкування, прагнення до самореалізації і саморозвитку. Все це містить, об'єднує та інтегрує поняття “активна життєво-соціальна позиція”. Який зміст ми вкладаємо в це поняття?

Аналіз численних праць засвідчує, що у педагогічній літературі цим терміном позначають суспільно значущу поведінку, що є результатом сформованого світогляду особистості, її переконань, домінуючих морально-соціологічних мотивів діяльності й поведінки в цілому.

У практичному використанні зазначеного поняття домінують два основних підходи.

Прихильники першого, характеризуючи названий термін, охоплюють в основному зовнішні вияви активності особи, її дії та вчинки, що визначаються суспільно значущими нормами та правилами поведінки, місцем молодого людини в системі суспільних відносин. Конкретизуючи це положення, окремі дослідники в поняття “активна життєво-соціальна позиція” особистості вкладають такі вияви її соціальної активності, як “система дій людини, що відповідає суспільним і власним інтересам”. Та чи можемо ми за зовнішніми виявами соціальної активності особи бачити той чи інший рівень сформованості активної життєво-соціальної позиції? Думається, що ні. Бо зовнішня активність часто приховує внутрішню пустоту і суспільну байдужість молодих людей.

Продуктивнішим, на наш погляд, є інший підхід до використання зазначеного терміна. Сутність його полягає в тому, що основний акцент переноситься на внутрішні спонукальні сили людини — її потреби, інтереси, життєві цілі, мотиви діяльності і поведінки. Іншими словами, активна життєво-соціальна позиція – це система морального ставлення особистості передусім до природи, суспільства в цілому і спільностей, до яких вона належить; до основних видів діяльності, через які й здійснюється внутрішній зв'язок з природою і суспільством. І, нарешті, це ставлення молодого людини до самої себе, до свого місця і ролі в навколишньому світі; це її світозмінююча діяльність.

Важливо підкреслити необхідність диференціації понять “життєва позиція”, “соціальна активність” із комплексним поняттям “активна життєво-соціальна позиція” громадянина демократичного правового суспільства. В теорії соціально-педагогічної діяльності сучасних громадських молодіжних об'єднань ці поняття сплутувати недоцільно, бо “життєва позиція” і “соціальна активність” тою чи іншою мірою властива всім молодим людям, тоді як “активна життєво-соціальна позиція” – це прерогатива саме членів спілок молоді, це їх “фірмова” відзнака, комплекс внутрішніх світоглядно-психологічних установок і особливостей, який докорінно відрізняє членів молодіжних організацій від молодіжного (неорганізованого у відповідних структурах) загалу. Саме тому “соціальну активність” і “життєву позицію” слід розглядати лише як зовнішній вияв “активної життєво-соціальної позиції” молодого громадянина незалежної України, як її відображення і практичну реалізацію. Особливо необхідно наголосити на тому, що належність до молодіжного об'єднання не означає автоматизму набуття молодого людиною активної життєво-соціальної позиції. Останнє стає реальним лише тоді, коли функціонування молодіжного формування буде характеризуватися суспільно значущими діями, коли в основі тих чи інших заходів і акцій спілок молоді лежатимуть соціально-педагогічні принципи. Життєва позиція юнака (дівчини) як цілісна

індивідуалізована система вибіркових та свідомих зв'язків з різними сторонами об'єктивної дійсності знаходить свою реалізацію в соціальній активності, що набуває тієї чи іншої форми діяльності. Отже, єдність знань, соціальних установок і ціннісних орієнтацій, прагнень і здатності людини максимально впливати на навколишню дійсність завдяки соціальній активності перетворюється в реальність.

Не вдаючись до критичного аналізу різних поглядів на суть соціальної активності, назвемо лише деякі важливі моменти, що безпосередньо стосуються зазначеної проблеми. Передусім це питання про переважаючий вплив зовнішніх або внутрішніх причин на соціальну активність молодого покоління. Для соціально-педагогічної корекції діяльності сучасних громадських молодіжних об'єднань важливо знати, чим вона зумовлюється. Мова йде про дослідження соціальної і виховної діяльності членів спілок молоді, яка є наслідком причин і обставин суто зовнішніх, а також внутрішніх, що стимулюються психо-біо-соціальними потребами у її реалізації. Інакше кажучи, мова йде про діяльність, яка стимулюється зацікавленістю в ній, готовністю до неї, прагненням до такого роду дій (до самодіяльності).

Необхідно пам'ятати, що соціальна активність характеризує насамперед її носія, а не соціальну діяльність. Звичайно діяльність і активність тісно взаємопов'язані, оскільки діяльність несе в собі інформацію про людей, які її здійснюють. І все ж діяльність активна не сама по собі. Вона може лише характеризувати сам суб'єкт, якому належить інформувати нас про його життєву позицію.

Отже, хоча соціальна активність виявляється в діяльності, все ж між діяльністю і активністю є істотна відмінність, яка полягає у підпорядкованості першої другій. Діяльність у зазначеному контексті слід розуміти насамперед як активність людини, що переслідує свої соціальні цілі. Звідси випливає, що активність це не просто діяльність, не її вид і не стан. Соціальна активність – це комплексна характеристика особи, її самодіяльність, що має самостійну силу реагування і виявляється у вільній, свідомій, внутрішньо необхідній соціальній діяльності.

Не можна також ставити знак рівності між результатами соціальної діяльності і соціальної активності. У практиці соціальної і виховної діяльності сучасних молодіжних об'єднань є безліч прикладів, коли їх члени діють свідомо, зацікавлено й енергійно. Їхні дії спонукаються як колективними, так і особистими потребами, відповідають інтересам особи (члена спілки молоді) і планам роботи молодіжних формувань. Останні і є результатом колективної соціально-педагогічної творчості членів молодіжної організації або їх соціальної активності.

Тому правильним є, на наш погляд, твердження тих авторів, які трактують соціальну активність одночасно як явище, стан і ставлення суб'єкта до явищ об'єктивного світу. Явище соціальної активності ще можна охарактеризувати як якісно-кількісну визначеність, тобто єдність якісних і кількісних параметрів.

Соціальна активність представлена в реальній діяльності спілок молоді передусім своєю якісною стороною – самодіяльністю. Міра, в якій дії та акції членів молодіжних організацій є самодіяльними, може бути різною – від мінімальної до повної. Залежно від цього маємо різні співвідношення свідомого і стихійного елементів у їх соціальній активності. Коли йдеться про самодіяльність членів спілок молоді, то їй можуть відповідати різноманітні кількісні характеристики: більша або менша частотність конкретних дій і акцій, сильна або слабка енергійність, сила вираження суспільних мотивів тощо. І саме тут соціальна діяльність є мірилом соціальної активності даної категорії молоді.

Структура соціальної активності члена молодіжної організації є синтезом двох “зрізів”, які умовно можна назвати так: “вертикальним” – розчленуванням соціальної активності на підструктурні компоненти, що є похідним структури “життєва позиція”, і “горизонтальним” – це диференціація соціальної активності за її основними формами і видами, що є провідними на тому чи іншому етапі перебування юнака чи дівчини в спілці.

У ході компонентно-структурного аналізу життєвої позиції члена молодіжного об'єднання як інтегрованої єдності знань, ціннісних орієнтацій і готовності до певних дій та поведінки в конкретній соціальній ситуації було виявлено чотири основних її компоненти: гносеологічний, аксіологічний, праксеологічний і комунікативний. Соціальна активність як

феномен дійсності є продовженням життєвої позиції члена спілки молоді, його внутрішньої діяльній структури. А тому сутність соціальної активності відповідає структурі активної життєво-соціальної позиції, ядром якої є певна система соціальних установок особистості, що виявляється в ставленні її до природи, суспільства, до власної спілки і перебування в ній, до виконання внутріспілкових обов'язків, до самої себе. Як відомо, ставлення до різних явищ об'єктивного світу (що в свою чергу виявляється в соціальній активності, а через неї – в результатах діяльності, вчинках і поведінці) може виявлятися, передусім, в емоціях і почуттях.

Ставлення до навколишньої дійсності може також виявлятися й у формі суджень, вербальних оцінок, а також мотивів, якими пояснюються причини індивідуального, негативного чи позитивного ставлення особистості до навколишнього світу, до суспільно-політичних процесів, членів спілки або інших людей. Проте найоб'єктивнішим показником спрямованості і визначеності активності життєво-соціальної позиції члена молодіжного об'єднання є конкретні результати його соціально-педагогічної діяльності.

Структура соціальної активності по "горизонталі" відображає діалектичний зв'язок між членом спілки молоді і світом, є результатом взаємодії соціальної активності й основних ділянок її прикладання, наслідком впливу предметного змісту основних видів соціально-педагогічної діяльності, якими охоплені члени молодіжних організацій. У цьому випадку активність виступає як властивість діяльності, характеризується ініціативністю, енергійністю, а сама діяльність виступає як міра соціальної активності.

Крім соціально-педагогічної діяльності активна життєво-соціальна позиція членів сучасних спілок молоді знаходить своє втілення й у сфері спілкування. Воно є процесом актуалізації суспільних і особистісних відносин, їх взаємодії, у ході якої відбувається обмін діяльністю, досвідом, знаннями, ціннісними орієнтаціями, вміннями й навичками. Відомо, що в основі спілкування лежить комунікативна активність як особливий вид соціальної активності. Комунікативна активність включає в себе емоційний компонент, що виявляється в почуттях симпатії, товариськості, дружби; пізнавальний компонент, — у зацікавленому пізнанні членом спілки молоді своїх ровесників; ціннісно-орієнтаційний компонент — в умінні адекватно оцінювати ті чи інші якості особи, орієнтуючись при цьому на суспільно значущі критерії.

На ґрунті комунікативної активності формується почуття корпоративної єдності членів молодіжних об'єднань, утверджується культура спілкування та культура бажань. Провідним, визначальним елементом комунікативної активності є предметно-дійовий, що виявляється насамперед у піклуванні про своїх товаришів, членів сім'ї, у почутті милосердя до соціально незахищених категорій населення. Піклування про оточуючих є ефективним стимулятором інших видів активності, де воно виступає і як причина, і як результат. Більше того, на цьому ґрунті виникають і розвиваються високі гуманні, громадянські, патріотичні почуття й переконання.

Якою має бути комунікативна активність члена спілки молоді, щоб вона характеризувала нормальне функціонування його моральної позиції? Передусім — це уважне, шанобливе ставлення до людей, до їхніх справ і турбот, постійна готовність подати їм допомогу; це доброзичливість, співчуття, ввічливість і тактовність у стосунках з оточуючими; поступове розширення меж піклування – від піклування про найближчих людей (маму, батька, сестер, братів) до піклування про дітей-підлітків, молодих людей-інвалідів або тяжко хворих, про дітей-сиріт, немічних людей похилого віку. На жаль, у практиці соціально-педагогічної діяльності сучасних молодіжних об'єднань зазначена форма комунікативної активності все ще займає незначне місце, має характер епізодичних акцій, що суттєво знижує ефективність виховного впливу спілки молоді на своїх членів.

Процес формування активної життєво-соціальної позиції членів молодіжних організацій не можна розуміти вузько, бачити в ньому лише прерогативу самої спілки молоді, він не зводиться до вироблення сукупності моральних якостей, а передбачає соціальну активність у найширшому розумінні слова – громадянську зрілість, прагнення до суспільних перетворень, ініціативність, заповзятливість, підприємливість, всебічний розвиток фізичних і духовних здібностей молоді людини.

Звідси й випливає суспільна необхідність ненав'язливого і коректного спрямування соціальної активності молодіжних організацій на суспільно-корисні справи, на виховання не

лише своїх членів, а й якомога більшого числа неспілкової молоді. Провідну роль тут відіграють зовнішні і внутрішні фактори націленості чи ненаціленості спілок молоді на соціально-педагогічну діяльність.

Процес формування активної життєво-соціальної позиції триває до 30-35 років. Ось чому особливо важливим бачиться інститут виховників, старших пластунів, пластунів-сеньйорів, який функціонує в ряді молодіжних організацій (СУМ, Пласт та ін.) для педагогізації соціально-виховної діяльності спілок молоді, перетворення їх в ефективний чинник формування активної життєво-соціальної позиції молодого покоління. Зазначений соціально-педагогічний досвід організації і функціонування інституту старшого виховництва вимагає серйозного наукового дослідження, осмислення й узагальнення.

Більшість зовнішніх факторів, тобто об'єктивно заданих конкретних обставин, при яких проходить життєдіяльність члена спілки молоді, здійснюють на нього вплив на всіх етапах розвитку життєвої позиції. Окремі з них активно діють на одних проміжках перебування в спілці, поступаючись іншим на других. Більше того, зовнішні чинники по-різному впливають на спілчанців на одному й тому самому етапі перебування в молодіжному об'єднанні (вступ у спілку і початковий етап перебування в ній; етап утвердження в якості повноцінного ("свого") і повноправного члена організації; етап переходу в групу лідерів (активу) спілки), бо ефективність формування соціальних установок і ціннісних орієнтацій особистості залежить не тільки від активності суб'єкта впливу, а й від конкретного об'єкта, від його сприйнятливості до цього впливу, від системи внутрішніх умов, через які й відбувається зовнішній вплив. Цими внутрішніми умовами можуть бути особливості вищої нервової системи, риси характеру, знання, уміння, здібності, сформовані раніше. Саме через те, що існує внутрішній світ кожного члена молодіжного об'єднання, для нього існують і "свої" зовнішні фактори впливу. Це вимагає від керівного активу спілок молоді знання типових ситуацій взаємодії зовнішніх і внутрішніх факторів у ході становлення, розвитку й зміни систем соціальних установок особистості члена молодіжного об'єднання, що є своєрідним ядром його активної життєво-соціальної позиції.

Попереднє вивчення взаємодії зовнішніх причин і впливів щодо внутрішнього світу членів спілок молоді показує, що внутрішніми умовами формування їхньої активної життєво-соціальної позиції є: певний обсяг засвоєної раніше соціальної інформації, усталена система ціннісних орієнтацій та переконань, певний рівень сформованості засобів соціальної діяльності у формі знань, умінь, навичок, здібностей і, нарешті, здатність і вміння спілкуватися з людьми.

Необхідною умовою ефективності впливу основних видів соціально-педагогічної діяльності членів молодіжних організацій на формування активної життєво-соціальної позиції кожного є дотримання організаційно-методичних принципів: цілеспрямованості, комплексності, систематичності, конкретності.

Як би раціонально не була організована операційна структура соціально-педагогічної діяльності сучасних молодіжних об'єднань, основний виховний ефект цим не досягається. З погляду формування активної життєво-соціальної позиції членів спілок молоді діяльність молодіжних формувань слід організувати таким чином, щоб вона сприяла розкриттю для членів вказаних суб'єктів тих чи інших сторін суспільних відносин, включала їх у ці відносини, забезпечувала особисте функціонування в системі суспільних зв'язків і відображала їх у свідомості. Якщо особиста діяльність члена молодіжного об'єднання організована саме так, то він дістає можливість для більш повного включення в систему колективних стосунків, має змогу зробити новий крок у своєму розвитку в цій системі, сприяє формуванню особистісних соціальних установок і ціннісних орієнтацій. А коли соціально-педагогічна діяльність спілки молоді організована так, що вона не має істотного виходу в зовнішнє (суспільне) середовище, не переслідує громадсько-корисних цілей, то це приводить до збіднення її виховних можливостей як соціально-педагогічної системи, відповідно, до обмеження у формуванні суспільно-вартісних рис особистості членів таких об'єднань. Інакше кажучи, соціально-педагогічну діяльність громадських молодіжних структур потрібно організовувати так, щоб виконання її розкривало перед спілчанцями перспективу соціально-вартісних, значущих справ, акцій і заходів, що і сприятиме їх розвитку в системі колективних стосунків, вдосконаленню моральних якостей.

Часто прорахунки в організації соціально-педагогічної діяльності молодіжних формувань

приводять до результату протилежного до очікуваного. Це буває тоді, коли функціонування спілки молоді надмірно бюрократизується, коли керівний актив попадає в полон “вождизму”. У такому об’єднанні “рядовому” члену спілки відводиться роль лише виконавця “керівної волі”, в якій він не відчуває себе творцем обставин, соціальної ситуації. Такий шлях неминуче веде до внутрішньої руйнації молодіжних організацій, до перетворення їх у жорстко заформалізовані секти.

Вищезазначені організаційно-методичні принципи реалізуються через систему методів і форм організації життєдіяльності молодіжних об’єднань й знаходять своє практичне втілення в організації пізнавальної, ціннісно-орієнтаційної та предметно-перетворювальної діяльності.

Методи організації життєдіяльності спілки молоді, на нашу думку, — це система усвідомлених і продуманих дій керівного активу, які передбачають досягнення результату, що відповідає поставленій меті. Вони мають деякі особливості, зумовлені тим, що представник спілки молоді — об’єкт соціально-педагогічного впливу — є одночасно і суб’єктом, тобто особистістю з певною системою внутрішніх спонукальних сил, від дії яких і залежить його внутрішня і зовнішня активність. Якщо соціально-педагогічна діяльність спілки не викличе відповідної активності члена молодіжної організації, то акт впливу відбутися не може, як не буде і бажаного результату. Отже, методи організації життєдіяльності членів спілки молоді становлять собою конкретні прояви функціонування молодіжного об’єднання як соціально-педагогічної системи і стимулюють ті види діяльності, у процесі реалізації яких найбільш успішно розвиваються внутрішні спонукальні сили формування активної життєво-соціальної позиції особи — члена молодіжної організації.

Класифікувати методи організації життєдіяльності членів спілок молоді можна за двома критеріями: за змістом цілей і завдань, які стоять перед спілкою молоді, і за формою взаємозв’язку суб’єкта і об’єкта соціально-педагогічної взаємодії.

У першому випадку класифікація методів формування активної життєво-соціальної позиції у представників молодіжних організацій можлива на основі цілей і завдань, досягнення яких сприяє створенню внутрішніх спонукальних сил до активної соціально-педагогічної діяльності.

У другому випадку вирішальну роль відіграє формування суспільно значущих ціннісних орієнтацій особистості, способів діяльності і комунікативного потенціалу — потреби у взаємодії, в емоційному контакті, товаришуванні тощо.

Таким чином, формування активної життєво-соціальної позиції — це процес усвідомлення членом молодіжної організації соціальних проблем суспільства, прагнення до активної, суспільно-перетворюючої діяльності, трансформація суспільних вимог у стійкі особистісні переконання й стимули до громадсько-корисної діяльності.

Цей процес двобічний, бо передбачає не тільки активність цілеспрямованого суспільного впливу на особу, а й активне вибіркове ставлення члена спілки молоді до зовнішніх впливів. Член молодіжного об’єднання засвоює норми суспільного впливу через призму власних потреб, прагнень та інтересів, які в свою чергу формуються як під дією соціальних факторів в умовах конкретної соціальної ситуації, так і під впливом всієї соціально-педагогічної діяльності спілки молоді як суб’єкта виховного впливу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Воспитательная деятельность школьной комсомольской организации / Под ред. Яценко М.М. — М., 1978. — С. 75-77.
2. В чому сила Спілки Української Молоді? // Авангард. Журнал української молоді. — Брюссель. — 1965. — №4. — С. 7.
3. Головенько В.А., Корнієвський О.А. Український молодіжний рух: історія і сьогодення. — К., 1994. — С. 80-81.
4. Иванов В.Д. Формирование активной жизненной позиции старшего школьника в условиях временного комсомольского коллектива. Автореф. дис. ... канд. пед. наук. — М., 1980. — С.5.
5. Камалдинова Э.Ш. Психолого-педагогические основы воспитательной деятельности комсомольских организаций. — М., 1975. — С. 115-116.
6. Киричук О.В. Формування в учнів активної життєвої позиції. — К., 1983. — С.12-13.
7. Кон И.С. Социология личности. — М., 1967. — С. 94.
8. Коротов В.М. Развитие воспитательных функций коллектива. — М., 1974. — С. 62-64.
9. Новикова Л.И. Педагогика детского коллектива. Вопросы теории. — М., 1978. — С.19.